

DE L'EXPLOSIÓ
DEMOGRÀFICA
AL DECREIXEMENT:
PARÀBOLES SOBRE EL FUTUR
DE LA POBLACIÓ MUNDIAL

ANDREU DOMINGO

Sotsdirector, Centre d'Estudis Demogràfics-CED,
Universitat Autònoma de Barcelona

**La globalització demogràfica
i els horitzons distòpics**

Després de la Segona Guerra Mundial la població del planeta esdevingué matèria de preocupació política. El ritme accelerat de creixement, però també la divisió del món en blocs, els processos de descolonització i el temor a l'expansió del comunisme van tenir una part de responsabilitat. Des d'aleshores assistim a un desplegament institucional encapçalat per les Nacions Unides per a la producció d'informació estadística demogràfica. El 1946 s'endegà la recollida de dades país per país, que va permetre xifrar la població mundial en 2.470 milions de persones el 1950, i el ritme de creixement es va estimar en l'1,7 per mil. A partir d'aquestes dades, publicades al *Demographic Yearbook* (1951), es van calcular les projeccions de població mundial aplegades al *World Population Prospects* (1951), dues publicacions bianuals que, encara avui, són les referències oficials sobre l'evolució de la població mundial.

Amb 3.300 milions d'habitants el 1965 i una taxa de creixement màxima del 2,08 per mil, l'evolució de la població mundial es va considerar una amenaça, quedant associada a nocions com la de «la bomba demogràfica» de la qual parlava Paul R. Erlich al seu llibre homònim, publicat el 1968, i que exposava els efectes catastròfics que provocaria el creixement demogràfic, tot dibuixant un horitzó distòpic que no ens ha abandonat des d'aleshores. Fou precisament aquest escenari apocalíptic el que va

conduir a la intervenció sobre la població: el creixement zero es perfilà com a objectiu ideal, i així es va reflectir com un dels pilars fundacionals del Club de Roma el 1968. En relació amb les polítiques de control de la població, es van enfrontar els *malthusians* –partidaris de restringir la població– amb els *desenvolupistes* –que apostaven per la modernització com a mecanisme de regulació–, molt influïts per la fractura geopolítica de blocs. Destaca el fet que, ja aleshores, la qüestió mediambiental es trobava al centre del debat, malgrat que el que realment preocupava era no tant la sostenibilitat ambiental sinó la del sistema econòmic. Després de la Conferència de Població de Mèxic (1984) i la retirada de les contribucions estatunidenques al Fons de Població de Nacions Unides (FPNU) sota l'administració Reagan, s'inicià el viratge neoliberal en matèria de població; s'abandonà l'intervencionisme per donar pas a un *laissez passer* demogràfic: malgrat que la població mundial gairebé s'havia duplicat des de 1950 –assolint els 4.730 milions d'habitants–, el ritme de creixement havia caigut fins a l'1,7 per mil de resultes d'una davallada generalitzada de la fecunditat.

Durant la dècada dels noranta, que culmina amb 6.000 milions d'habitants el 1999, retorna la noció de l'estructura poblacional per sexe i edat. Tanmateix, els principals components de la dinàmica demogràfica (fecunditat, mortalitat i migracions) constitueixen «riscos globals» (tal com es recull des del 2006 en els successius informes del Fòrum Econòmic Mundial de Davos).

Amb l'assumpció que l'escalfament global ens condueix irremissiblement a un canvi climàtic, el paper de la població mundial –ligat al consum– ha retornat al primer pla. El decreixement –desitjat per uns i temut per altres– ha esdevingut al segle XXI el motor d'una nova paràbola sobre el futur, com en el seu moment ho va ser l'explosió demogràfica. Les posicions sobre això es polaritzen entre els que el veuen com una «amença» i els que el conceben com una «oportunitat», en la línia dels eixos narratius del neoliberalisme. També, aquí ens trobem amb incongruències com la de desitjar el decreixement a escala global o, al mateix temps, mantenir la il·lusió del creixement a escala local.

Les projeccions de població del segle XXI

El 15 de novembre de 2022, el Fons de Població de les Nacions Unides (FPNU) va anunciar que la població mundial havia assolit els 8.000 milions d'habitants, tot repetint la jugada d'una dècada abans, quan en assolir els 7.000 milions es va endegar una operació de màrqueting destinada a sensibilitzar el públic i, aprofitant l'avinentsa, recaptar fons.

Segons algunes previsions publicades a l'inici del mil·lenni, la població mundial començaria a créixer al voltant dels anys vuitanta del segle XXI, un cop assolit el sostre dels 10.000 milions de persones. Aquests càlculs van ser posteriorment corregits a l'alça, fixant un increment continuat de la població fins a final del segle, quan se situaria entre els 9.600 i els 12.300 milions d'habitants. Els càlculs més recents de Nacions Unides, publicats al *World Population Prospects* (2022), situen el pic de població

màxima l'any 2086, quan la humanitat assoliria els 10.400 milions d'habitants, moment a partir del qual la població començaria a davallar. Si es demostra que aquestes dades són certes, aquestes xifres impliquen que, en els propers 25 anys, la població mundial sumarà 1.585 milions de nous habitants i se situarà al voltant dels 9.500 milions. La banda baixa dels càlculs xifra la població en 8.900 milions d'habitants, mentre que els càlculs a l'alça la situen en 10.300 milions. En ambdós supòsits, es fa palès que la humanitat ha deixat enrere l'increment

explosiu de finals dels anys seixanta del segle XX, ja que aquest ha minvat fins al 0,9% (hipòtesi mitjana), i es preveu que ho faci encara més en el proper quart de segle, quedant reduït a la meitat (0,47%). Com hem vist, però, aquest notable decreixement trigarà encara seixanta anys en traduir-se en un descens real de la població total mundial, un fet que s'explica per l'estructura d'edat de la població. Si bé cau la fecunditat arreu del món, la gran quantitat de persones que encara es troben en edat reproductiva sostindrà el creixement total.

Val a dir, però, que la fotografia global no és representativa de les enormes disparitats entre regions. D'una banda, el continent africà se situarà al capdavant del creixement poblacional, duplicant la seva població actual abans del final del segle per assolir els 3.900 milions d'habitants; de l'altra, Europa perdrà a l'entorn del 20% de la seva població, passant dels 743 milions d'habitants actuals a 587 milions estimats el 2100. Tot i que la majoria de la població mundial encara viurà a l'Àsia, el continent iniciarà una lenta davallada a partir del 2053, un cop assolit el pic de 5.530 milions d'habitants.

Segons algunes previsions publicades a l'inici del mil·lenni, la població mundial començaria a créixer al voltant dels anys vuitanta del segle XXI

El creixement general de població, però, no és l'únic desafiament que haurà d'afrontar la demografia del planeta en els propers 25 anys: l'estructura per edats de la població, el desequilibri entre sexes o el procés accelerat d'urbanització i el sorgiment de les megametropolis seran alguns d'aquests reptes. Pel que fa al primer –el relatiu a l'edat– mentre que el 2050 gairebé un de cada tres habitants de la UE tindrà més de 64 anys (28,3%), als països subsaharians tan sols un de cada vint (5,7%) es trobarà en aquesta franja. Aquest desequilibri explica, si més no en part, el replegament europeu i la por a la substitució ètnica que impregna «l'ètica del bot salvavides», que regeix actualment la política migratòria europea. Pel que fa al segon dels desafiaments, respecte al dèficit poblacional de dones, destaquen els casos de la Xina i l'Índia per l'efecte diferit de l'avortament selectiu i l'infanticidi, agreujat per la caiguda sostinguda de la fecunditat. No és impensable, doncs, que l'escassetat relativa de dones al mercat matrimonial acabi comportant un control més gran sobre aquestes i un repunt del discurs misogin que el legitima. En relació amb la urbanització, gairebé dues de cada tres persones al món (62,5%) viuran en entorns urbans el 2035 –especialment a l'Àfrica i l'Àsia–, amb trenta metròpolis que depassaran els 10 milions d'habitants a tot el món.

Un altre món és possible?

La inèrcia que l'estructura per edats imprimeix en les previsions del creixement de la població mundial, sumada a la d'altres transformacions socioeconòmiques, com la deriva de la quarta revolució industrial, deixen poc espai per a l'optimisme. Els escenaris distòpics s'alimenten de les contradiccions que acumula un sistema que ha fet del creixement continuat i de la creació de redundància la seva estratègia reproductiva, que evidencia una flagrant contradicció entre el creixement econòmic (i demogràfic) permanent i la sostenibilitat ambiental.

I, malgrat això, encara hi ha marge per pensar que un altre món és possible. Des de la demografia, cal comptar amb l'impacte positiu que pot tenir la millora en l'educació i la conscienciació –sobretot en les condicions de salut de les generacions més grans– i en anticipar la baixada de la fecunditat. I, amb aquesta, no solament la desacceleració del creixement de la població, sinó també la consecució d'un món més igualitari per raó de gènere i capaç de desempallegar-se dels prejudicis racials, que obstaculitzen una política migratòria socialment justa. Confiar en la innovació científica serà, sens dubte, clau per resoldre els problemes que ens assetgen, però no podem obviar la gran importància que ha de tenir també la capacitat d'innovació política.

